

Օ Ր Ը Թ Ե Ր Թ

20 փարայ

ԹԻԻ 243

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ

12 ՕԳՈՍՏՈՍ 1868

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ 12 ՕԳՈՍՏՈՍ

Այս օրը ինչպիսի Բրեքստը լրացրեց իր 12-ամյակը...

Փարիզի քաղաքային ատենադարանը...

Սենի քաղաքային ատենադարանը...

Փարիզի Սորբոնյան համալսարանը...

Մայիսի 12-ը կարգադրվեցաւ Բայց...

Ինչպէս որ հինգշաբթի օրը ծա...

1867-ի տիեզերական արուեստահան...

Եւս միջանակներուն 10՝ ոսկի մի...

Միացեալ 4 ոսկի միտայնորը տըր...

1. Տեղատուտա Ֆայլը պէ՛ յին՝ դե...

1. Հայտար փաշայի հիւանդանոցի...

1. Օմիւռնացի հայազգի վաճա...

ներկերու և դեղորեկի վերաբերեալ...

1. Պ. Տիւֆուրին, թիւնեղ մը...

Նմանապէս 10 արծաթ միտալ, 45...

Եսնց մէջ միջանակ ստացող հայ...

Պրինս միտալ

Գարապէհեա Ս. Պ.՝ ծաղկի մշակու...

Գարապէհեա՝ տեղեկներու (զոյս) "

Տիգրան՝ ոսկի և արծաթ բանուած...

Գէորգ՝ կրակի ջրհանի "

Միքայէլ սերաստացի՝ մկրատի "

Ստեփան աղբիւրանուպոսեցի՝ եղբէ գրչի "

Սարգիս Լեւոնիսեան կարնեցի՝ հրամի "

Գրիգոր Մանասեան պրուսացի՝ բաղ...

Յոհաննէս պրուսացի՝ գոգնոցի և թաշ...

Ստեփան կարնեցի պղինձ կահերու "

Նիկողոս համիտցի՝ խահուէի և թէյի...

Գրիգոր Նիկոմիդացի՝ սնտուկի բանալ...

Արապետ տրամացի՝ խոզակի համար...

եան Պեր. Սիմեոն եպիսկոպոսի կողմէն հասած պաշտօնական նամակաւ իւր մայ տրուած է որ Հայեջատան գրտնուող Պեր. Սահակ եպիսկոպոսէն աւանակ մը ստացեր է Սուսաւայի ճամբով, որով յիշեալ եպիսկոպոսը լուր կուտայ թէ այժմ իրենք Երթ. Տիմոթէոս վարդապետի հետ Սեփուր (Սփուր) կը գտնուին Սուրբ (Սուրբ) իշխանին մօտ՝ որ երկրին կառավարին է եղեր. թէ ամենքը ողջ առողջ և շատ հանգիստ վիճակի մէջ են. թէ յիշեալ իշխանը զինքը իրեւ տրքեպիսկոպոս իր քով վար գլած է սիրով և ազաւանօք, և ոչ բռնութեամբ. և չուզեր եղեր առ այժմ զինքը արձակել. ո

12 օգոստոս 1868
Պատրիարքարան հայոց
Ս. Պալիս

(Շարունակութիւն տես Օրաթերթ թիւ 212)

Հին աստուծոյ յոյն և հայ եկեղեցեաց մէջ տեղ միութիւն մը յառաջ բերելու ջանքերուն նկատմամբ ըսինք թէ մեր խմբագիրը սխալման մէջ է, ըստ որում յիշեալ միութեան պատմութիւնն այնպէս կերեւցընէ, որպէս թէ այն միութեան մերմիտուն պատճառաւ յոյնք սոսկալի «վրդաներ հասուցած են հայոց»։ Թէ՛ «յուսկան եկեղեցեց միութիւն քարոզող դաւաճանք» մեծամեծ գիտութիւններ, վէճեր և տաքնապնդեր յարուցեր են Հայաստանեայց եկեղեցւոյ դէմ, և դարձեալ թէ՛ այս ջանքերը միարարական կամ ունիթորական էին։

Ստոյգ է թէ կրօնական տարբերութեանց պատճառաւ այս երկու ազգաց մէջ հին ատենը դարերով գիտութիւններ, վէճեր, նաեւ շատ վնասներ եղան. հայոց եկեղեցւոյն վարդապետական և ծիսական տարբերութիւնները յունականին հետ համաձայնեցնելու ալ յունաց կողմանէ միշտ ջանքեր եղած են, ինչպէս նաեւ ասիկա տեղ տեղ իրօք ալ կատարուած է, որուն յայտնի ապացոյց են հայհոռութիւնները Սուրբ Տիմոթէոսին. բայց այս իրողութիւնները միութեան դէպքին հետ կապել կամ անկէ հետեւցնելը, միութեան ջանքերուն ալ ունիթորական նպատակ կամ ողի ընծայելը, պատմական՝ ուստի և ճիշդ չէ։ Երկուց եկեղեցեաց միութեան և ունիթորականութեան զէպքերը՝ քննութեամբ և ժամանակաւ իրարմէ այնպէս տարբեր իրողութիւններ են, անոնց ողին՝ նպատակը և հետեւանքն այնպէս օտար են իրարմէ, որ պատմական դէպքեր անխառնաճախ ներկայացնելու գիտաւորութիւն ունեցողի մը զանոնք իրարու հետ չիոթել անհնար է. բայց ինչպէս որ է, մեր բարեկամն անոնց ճշմարիտ արժէքը ճանչնալու կը մոռնայ։ Այս երկու իրողութեանց տարբերութիւնը ցուցնելու համար հոս երկուքին ալ համառօտ պատմութիւնը կը

նենք՝ անոնց հետեւանքն ալ հարեւանցի միայն յիշելով։

Նախ այս երկու դէպքերը, այսինքն՝ յունաց հետ միութիւն մը յառաջ բերելու ջանքերն ու միարարութիւն կամ ունիթորութիւնը՝ իրարմէ իբր 130 տարուան միջոցաւ հետի են։ Ունիթորք որ Ջահկեցիք ալ կը կոչուին, Յակոբ Բ. ի ժամանակն են (1327)։ Երկրորդ, ինչպէս ըսինք, ասոնց ողին և նպատակն ալ միւսէն տարբեր է։ Ասիկա հակադէպին և անկանոն է, ուր՝ միութեան դէպքն ազգային է և կանոնաւոր։ Ահա ունիթորութեան պատմութիւնը զոր շատ համառօտ կանցնինք։ Պարթոյօմէօ (Բարթողոմէոս) անուն լատին եպիսկոպոս մը Ատրպատականի կողմերը գալով կսկիւ հայոց հռոմէականութիւն կամ լատինականութիւն քարոզել. ասոր կը յարին քանի մը հայ վարդապետներ՝ որոնց գլխաւորն էր Յովհաննէս Քրդնեցի. դոմինիկեանց կարգին նման միաբանութիւն մ'ալ կը հաստատեն ունիթորեանք՝ կոչուելով, այսինքն՝ միաւորիչք, կամ ըստ մեր խմբագրին՝ միարարք, քանզի ասոնց նպատակն ուրիշ բան չէր՝ բայց հայոց եկեղեցւոյն վարդապետութեամբ ձեւ սերով և և լեզուաւ լատինացնել, այնչեղով թէ հայոց եկեղեցւոյն այն աստիճան մոլորած և օտարացած է ուղղափառութենէ (որ, կըսէին, միայն Հռոմայ եկեղեցւոյն մէջ մնացած է և կրնայ մնալ) որ անհրաժեշտ է ուրիշ կերպով վերածել զայն ի ճշմարտութիւն, և թէ ոչ իսպառ լատինացնելով։ Այսու ողով և վարդապետութեամբ ունիթորք հայոց մէջն իրենց յարողները նորէն կը մկրտէին, եկեղեցականները նաեւ նորէն կը ձեռնադրէին, և լատին եկեղեցւոյն բոլոր վարդապետութիւններն ընդունել տալ բաւական չհամարելով՝ ձեւերու ալ փոփոխութեամբ լատիններէն պատարագել և ամեն եկեղեցական պաշտօննոյն լեզուաւ ընել կուտային։ Այս պատճառաւ մեծամեծ խռովութիւններ և գիտութիւններ ծագեցան ազգին մէջ, մինչեւ հարկ եղաւ այն ատեն շայտատանի տիրող ալիսկոն չխանութեան մը միջամտութեամբ, որուն հետեւանքը սոսկ եղաւ որ ունիթորեաններէն ոմանք մտանուեցան քստմնելի խոշտանգանաց, և ասոր յետոյ չայք իբրեւ հեղինակ լատինացեան։ Ինչպէս որ ինքզինք միշտ կրօնական ներողամտութեան քաջամարտի վերարկութիւն տակ ծածկող՝ հաւատաքնութեան հեղինակ՝ և անոր սկզբունքովը տողորուած պապականութիւնը՝ սովոր է խղճի ազատութիւն փնտռել հոն և այնպիսի դարու մէջ՝ ուր դեռ ազատութեան գաղափարը չկայ, մինչեւ ինք անդին, նոյն իսկ քրիստոնեայ աշխարհին ծոցը, խաչակրութիւններու, Սիկիւեան երեկոներու, Սուրբ Բարթողոմէան գիշերներու, Տերակոնատներու միջոցաւ եկեղեցւոյն սպանդանոց ընելու զբաղած էր, և այսօր տակաւին կը մերժէ, կը դատապարտէ, կը

բանադրէ լուսաւորեալ աշխարհն ընդհանուր եղբայրական միութեան (միակերպութիւն չենք հասկնար) առաջնորդող կրօնական ազատութիւնը, և իննեւասուներորդ դարուն քաղաքականութեան ուրիշ ամենէն լուսաւորեալ սկզբունքները, և թէ ոչ թող տալով՝ դէթ անտարբեր աչօք նայելով իր արբանեակներուն, որոնք խառն ամուսնութեան դէմ ֆենեհեղեան նախանձով՝ նորասէր ամուսիններ իրենց նորամուտ առաջատին մէջ անխնայ կը խողխողեն։ (Հինձքի եղեռնագործութեան գլուխ Յովհաննէս ամբարշտ հռոմէական վարդապետը)։ Մեր բարեկամը՝ որ տեղ մը ուրիշ քրիստոնեայ եկեղեցեաց անհնորդամիտ և հալածանք բնաւորութիւնը կը թուի խոտոտվանիլ, քիչ մը ետքը մոռնալով անոնց աչքին դերանը, և յանկարծ քրիստոնէական դուր մը զգալով անոնց համար՝ հայոց աչքին չիղն իր տեսութեան ամջեն այն աստիճան կը խոշորցնէ, մինչեւ գոչել թէ՛ «ի՜նչ քան ամօթալի է... որ մեր մէջէն ոմանք... մեր հռոմէական ազգակիցները...» կը հալածեն։

Գանք հիմայ երկուց եկեղեցեաց միութեան պատմութեանը։ Ազգային եկեղեցական պատմութեան տեղեակ եղողներուն յայտնի է՝ թէ ի սկզբան յունաց և հայոց մէջ կատարեալ կրօնական միութիւն կար, ոչ միայն Սահակ Պարթեւէն առաջ՝ մինչ հայք կաթողիկոսի ձեռնադրութեան իրաւունքով Աւսարիոյ մետրապոլիտական թեմին հետ կապուած՝ այն թեմին դէթ ընդհանուր մէկ մասը կը կառուցանէին, այլ և Սահակէն ետքը՝ որ ազգային եկեղեցւոյն իսպառ անկախութեանը հեղինակ կը համարուի։ Այնպէս որ նոյն Սահակայ ատենը կաթողիկոսի ձեռնադրութեան զլացուելուն պատճառաւ Աւսարիոյ Մետրապոլիտին ու հայոց մէջ տեղ ծագած գիտութիւնէն զատ՝ որ երկու դրացի եկեղեցեաց մէջ եղած հին դաշնադրութեան մը վերաբերեալ խնդիր էր և շուտով մոռցուեցաւ, կրօնական տարբերութեան նկատմամբ ամենեւին վէճ մը չկար յոյն և հայ եկեղեցեաց մէջ տեղ, և սերտ յարաբերութիւն մը տիրեց երկոցունց մէջ բաւական ժամանակ։ Յունական եկեղեցւոյն համարուած էր միշտ ի հայոց իբրեւ մայր, և հայոցն ի յունաց իբրեւ գուսար եկեղեցի, ինչպէս որ Գլուսայ պարսից ամբաստանութեանցը տուած պատասխանէն յայտնի է։

Մնացեալը յաջորդ թուով։

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ
ԷՍԶԱՄԸ ՈՒՄՈՒՄԻԷ

10 օգոստ. չարաթ իրիկուն	42	46
12 » երկու շաբթի կէս օր գոց	42	48

Խմբագիր-Տիգրան
Կ. Ս. ԻԻՊԻՏԻՃԵԱՆ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՄԱՍԻՍ ԼՐԱԳՐՈՅ
Կ. ՊՈԼԻՍ ԶԻՆԻԼԻ ԽԱՆ